

Znakovi u prostoru

Vjerski identitet i javni prostor

Kada je Cesare Ripa u opisu za pojam »Uzvišenost slave« razložio podrijetlo alegorijske sintagme sastavljene od stupa i figure postavljene na njega, politička je ikonografija već stoljećima poznavala moć javnoga spomenika:

»Uzvišenost slave. Neka se stavi jedan kip na veliki prelijepim reljefom ukrašeni stup. Taj lik neka desnom rukom drži lovorov vijenac, a lijevom koplje. Rimljani su običavali uzdignuti svoje najodličnije građane na uzvišenost slave njima u čast klešući kipove na stupovima. [...] Želeći ukazati kako je zaslužan da bude uzdignut iznad drugih na uzvišenosti slave, stoga su se pravili spomenuti kipovi na stupovima, kao što veli Plinije: *Columnarum ratio erat, attoli supra ceteros mortales* (razlog podizanja stupova bijaše uzdignuti se iznad ostalih smrtnika) (*Naturalis historia* 34, 27). Nalik ovom našem liku i sada se u Rimu mogu vidjeti dva stupa, jedan cara Trajana sa zavojitim reljefom, visok 123 stope, drugi, iznutra također zavojit, cara Antonina, visok 175 stopa. Na njegovom vrhu bijaše postavljen goli kip koji desnom rukom drži vijenac, a lijevom koplje, kao što se vidi na njegovom medaljonu. Sada je na Antoninovu stupu brončani i pozlaćeni kip sv. Pavla, a na Trajanovu je kip sv. Petra, postavljeni po nalogu pape Siksta V. na slavu dvojice svetih apostola jer oni su dva uzvišena stupa na kojima je utemeljena sveta Rimaska crkva.«⁵⁴²

Visoko uzdignuti *Sv. Petar* i *Sv. Pavao* vizualno su promijenili značenje spomenika Trajanove i Antoninove slave u trijumf papinskoga Rima nad antičkim.⁵⁴³ Antička se baština nametala pogledu carskom veličinom, monumentalnošću i onda kada se radilo o ruševinama, a poglavito aurom kojom ju je humanistički duh renesanse uzdigao na pijedestal nepresušnoga nadahnuća svakom novom naraštaju koji se zibao u njezinoj kolijevci. Stoga su kršćanski simboli stoljećima nalijegali na antičku (pogansku) baštinu i mijenjali vizualni identitet grada koji je nakon Tridentskoga sabora sve više označen hodočasničkom ulogom i prilagođen nadahnjujućim vedutama koje će vjernici, sjemeništarci na školovanju, ili mladi europski plemići na *grand touru*, ponijeti u sjećanju nakon svoga boravka, osobito na sugestivne scenografije podignute povodom svečanih kanonizacija, jubilarnih proslava i inauguracija novih papa. Međutim, katolička je Europa i po svojim rubovima, a pogotovo u područjima dodira s drugim zajednicama, podizanjem spomenika svecima vidno označavala vlastiti teritorij prema drugim vjerskim identitetima.⁵⁴⁴ Premda stupovi nisu

542 Cesare Ripa, *nav. dj.*, 2000., str. 530, 531;

543 *Trajanov stup*, prva polovina II. st. (Marko Ulpije Trajan † 117.), mramor; Lorenzo Sormani, Tommaso Della Porta, *Sv. Petar*, 1587., bronca. *Antoninov stup*, 180.-193., mramor; Leonardo Sormani, Tommaso Della Porta, *Sv. Pavao*, 1588.-89., bronca.

544 Usp. Marc R. Forster, *Catholic Revival in the Age of the Baroque: Religious Identity in Southwest Germany 1550-1750*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001., osobito poglavlje *The Sacral Landscape and Pilgrimage Piety*, str. 61-105.

naslijeđeni, nego iznova podizani za skulpture koje će biti nositeljice željenih značenja, prostori gradskih trgova, raskrižja ili druga vidna mjesta postaju scenografije u kojima vladar, vladajući stalež ili zajednica kroz javni spomenik iskazuju pripadnost katoličanstvu. Ovisno o mjesnoj tradiciji, moći naručitelja i predviđenu smještaju, njihov ikonografski odabir mijenja se od jednostavih križeva s Raspetim na raskrižjima; kipova sv. Barbare, sv. Mihaela arkandela, a poslije i sv. Josipa u nišama pročelja ili u samostojećim kapelicama, podignutima kako bi udomile te zaštitnike »sretne smrti« (posrednike kojima su se vjernici utjecali kako bi u vječnost krenuli opremljeni sakramentima ispovijedi, pričesti i posljednje pomasti); skulpturā sv. Ivana Nepomuka kao zaštitnika putnicima na mostovima (zbog svoje mučeničke smrti u kojoj je bačen upravo s mosta) a ujedno i podsjetnika na sakramentalnu važnost ispovijedi; sv. Florijana (zaštitnika od požara); do Bogorodice (najčešće tip Bezgrješne) ili skulpturalne skupine Presvetoga Trojstva (uz ostalo, najmoćnijega zaštitnika od kuge) na stupu, koji se češće javljaju u gradovima. Pobožna praksa podizanja javnih znamenavjere po kojoj su se mramorni, kameni, drveni ili štukaturni prikazi Presvetoga Trojstva našli »na istoj visini« sa svecima, čak s određenom povjerenom zaštitom, bila bi nezamisliva u vremenu prije Tridentskoga sabora. Takvo »izjednačavanje« izrijeком ne bi odobrio ni jedan teolog, a nije imalo potpore ni u tridentskim odlukama, ni u teološkim raspravama koje su pratile Sabor, ni u propisanim liturgijskim tekstovima koji su ga slijedili. Pa ipak, upravo način na koji je Presveto Trojstvo na javnim prostorima štovano – usporedivo načinu na koji se časte sveti – teološki je pokazatelj duha vremena. Iza njega stoji ogromni poslijetridentski napor uložen u obranu pobožnosti spram svetaca i u održanje likovnih prikaza, a s te dvije lako prepoznatljive pojave na javnim prostorima bio je iskazivan katolički identitet.

* * *

Neposredan motiv podizanja spomenika često je zavjetan, ali njihova prisutnost u javnim prostorima ima znatno šira značenja od zahvale za uslišanje. U habsburškoj prijestolnici Beču, na Grabenu, po nalogu Leopolda I. a prema projektu Johanna Bernharda Fischera von Erlacha (Graz 1656. – Beč 1723.) dovršili su 1693. godine Lodovico Ottavio Burnacini (Mantova ? 1636. – Beč 1707.) i Paul Strudel (Paulus; Cles 1648. – Beč 1708.) *Dreifaltigkeitssäule*, okamenjenu viziju svetaca, anđela i oblaka na vrhu koje je Presveto Trojstvo [140].⁵⁴⁵ Monumentalni spomenik podignut je kao zahvala za prestanak kuge godine 1679., a nakon opsade Beča 1683. godine, i bio je poticaj za pojavu srodnih javnih znamenavzamišljenih poput carske narudžbe na Grabenu ili kao slobodnostojeći pilovi.⁵⁴⁶ Uzdižu se diljem Habsburškoga Carstva, od središta gradova do raskrižja seoskih putova. Stoje samostalni ili sa skulpturama na vrhu i uokolo, podignuti u zavjet

545 Mramor, kamen, bakar, pozlata, visina 1800 cm. Za ulogu Fischera von Erlacha Hans Sedlmayr piše kako je u isplatama (računima) od 1687. godine prvo nazivan samo »kipar«, a potom »inženjer«: »In der Rechnungen wird Fischer zuerst nur als 'Bildhauer' bezeichnet, dann als 'Ingénieur'.« Hans Sedlmayr, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*. Beč, München: Verlag Herold, 1956., str. 24.

546 Lat. *pila* (*pilae*, f), stup.



140.
 Johann Bernhard Fischer von
 Erlach, Lodovico Ottavio
 Burnacini, Paul Strudel
*Dreifaltigkeitssäule (Pil
 Presvetoga Trojstva, 1693.)*,
 Beč, Graben.

uslišanja protiv kuge (kužni pil; njem. *Pestsäule*) ili u čast Blaženoj Djevici Mariji (Marijin pil; njem. *Mariasäule*), ili nekom od mjesno čašćenih svetaca, i postaju središta javnoga vjerskoga života.

* * *

U oporuci plemića Ioannesa Hyacynthya († 1724.), sastavljenoj devet godina prije njegove smrti, posebna je stavka namijenjena za podizanje Marijina pila na Markovu trgu u Zagrebu.⁵⁴⁷ Claudius Kautz izradio je taj »najveći javni spomenik Zagreba, reprezentativno barokno djelo i središnji akcent Gornjega grada i njegova glavnoga trga.«⁵⁴⁸ Doris Baričević (1990.) obradila je kiparev opus, smjestila ga u dinamičnu zagrebačku umjetničku i naručiteljsku sredinu

547 Usp. Juraj Lahner, *Gospin kip na Markovu trgu u Zagrebu u: Obitelj 31-32, X.*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 1938., str. 437-440.

548 Doris Baričević, *Claudius Kautz, kipar kamenog spomenika Bezgrešnog Začeća Marijina na Markovu trgu u Zagrebu u: Peristil 33*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1990., str. 95.

prve polovine XVIII. stoljeća, a na kraju svoga uvida zaključila da je Kautzov javni spomenik »sigurno najveći i najsloženiji zadatak koji je Gradec u to vrijeme mogao povjeriti jednom domaćem kiparu«. ⁵⁴⁹ Pozornost s kojom je bilježnik Josip Magdić, izvršitelj toga dijela Hyacintyeva oporuke, pristupio njezinoj provedbi potvrđuje te navode. ⁵⁵⁰ U ugovoru s kiparom iz 1740. godine zadane su mjere i ikonografija kamenoga spomenika u kojoj je Marija prikazana na stupu kao Bezgrješno začće, a u podnožju sa skulpturama sv. Ivana Evanđelista, sv. Ivana Krstitelja, sv. Ivana Nepomuka, sve naručiteljevih imenjaka (premda je u oporuci predvidio tek prva dva), te sv. Josipa, uzora i zaštitnika pobožnih obiteljskih skrbnika. Opremljen je bio bogatim skulptorskim ukrasima – anđelima, reljefima (*Bijeg u Egipat, Krštenje Isusovo*), volutama i biljnim ornamentom – ali i grbovima Zagreba i Hrvatske, što upućuje na političku namjeru da se u gradu postavi važan vjerski simbol. Hyacintyeva se oporučna želja oblikovala u javni spomenik širega značenja. Pred njim su se od 1742. godine zaustavljale procesije, srijedom i subotom molile litanije. Oko spomenika na središnjem gradskom trgu, pod kipom Bezgrješne na kamenoj kugli obavijenoj zmijom, pleo se državni, vjerski, pa i znatno prizemniji sajamski život. Usprkos važnom smještaju i značenju koje je imao, pil je zbog nekvalitetna kamena više puta popravljan, bojan iznova, obnavljan u djelovima, a na posljetku je 1869. godine uklonjen s namjerom da ga zamijeni novonaručena skulptura Antuna Fernkorna, poslije ipak smještena na Kaptolu, pred katedralom, gdje se i danas nalazi.

* * *

Nešto kasnije od oporučne želje Ioannesa Hyacintyha, ali brži u provedbi, pred svojim su samostanom franjevci 1730. godine, na središnjem gradskom trgu u Karlovcu, »staru« kamenu Marijinu skulpturu na zavjetnom kužnom pilu iz 1691. godine odlučili zamijeniti novom [141]. ⁵⁵¹ Za razliku od zagrebačkih naručitelja, koji su Marijin kamenu pil naknadno mramorizirali slikarskom iluzijom i tako se približili modernom i skupocjenom skulptorskom materijalu, Karlovčani su svoju skulpturu – također Bezgrješna začća – podigli u mramoru. Za izvedbu su potražili najboljega raspoloživoga majstora (ali ne u gradu, nego na znatno širem području) – Francesca Robbu. ⁵⁵² Od vodećega umjetnika u mramoru zagrebački isusovci naručili su tri godine prije toga oltar za osnivača svoga reda, a Robbina kasnija djela za zagrebačku prvostolnicu naručuju naju-

549 Ibidem.

550 Prijevod dijela oporuke koji se tiče podizanja spomenika objavljen je u: Juraj Lahner, *nav. dj.*, 1938., str. 437. Usp. također Gjuro Szabo, *Slike Zagreba iz četiri stoljeća u: Savremenik IX.*, Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1914., str. 260-261.

551 »In foro ante Ecclesiam statua lapidea Immaculatae Conceptionis anno 1691⁸ [...] erecta extat.« *Povijest samostana oo. franjevacu i župe presv. Trojstva u Karlovcu* (rukopis), str. IV., prema Anđela Horvat, *O arhitekturi centralnog trga u Karlovcu u: Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1-2, XI.*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1963., str. 78.

552 Doris Baričević, *Una proposta di attribuzione a Francesco Robba u: Janez Höfler (ur.), Francesco Robba in beneško kiparstvo 18. stoljeća.* Ljubljana: Založba Rokus, 2000., str. 149-153.

141.
 Francesco Robba, *Gradski pil
 Bezgrješnoga začeca* (1730.),
 Karlovac.



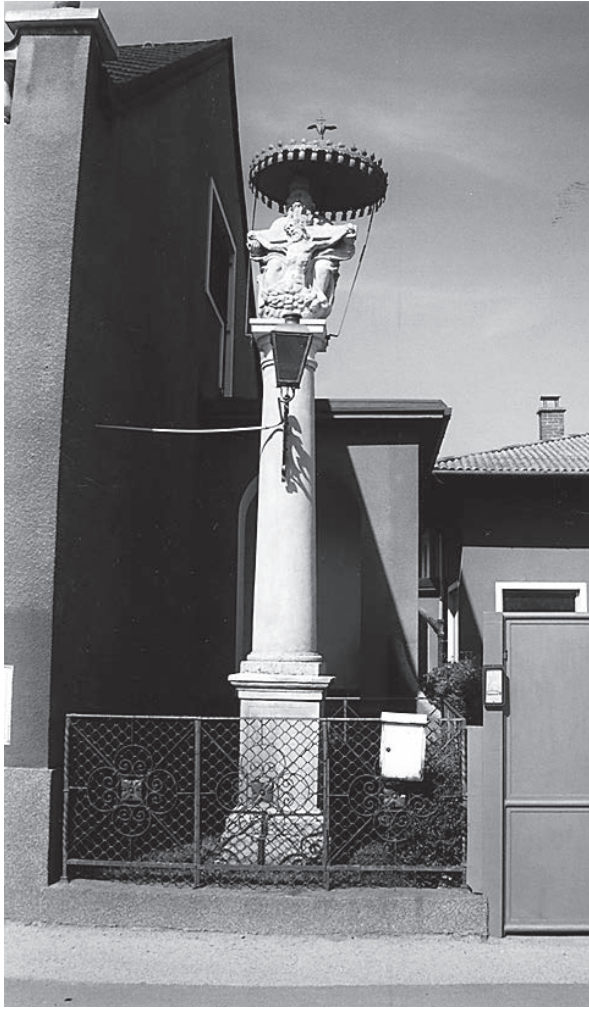
gledniji stanovnici Kaptola. Pozornost s kojom su se franjevci u Karlovcu pobrinuli za Marijin pil svjedoči koliko im je važan bio javni ulog u vjersku identifikaciju vojnoga grada.

Hagiotopografija grada

U Varaždinu je takva briga bila posvećena brojnim javnim spomenicima, a do 1842. godine posebice Marijinu pilu pred isusovačkom crkvom Marijina Uznesenja. Grofovi Draškovići, skloni isusovcima, zaslužni su za tu intervenciju u gradsko tkivo: Gašpar Drašković († 1668.) podigao je *Colossus Marianus*, a 1726. godine obnovio ga je Ivan V. Drašković (? , oko 1660. – Varaždin 1733.), poslije hrvatski ban, koji je svoju čast preuzeo svečanom *inštalacijom* upravo u Varaždinu (1732.).⁵⁵³ Zabilježena je uloga Marijina spomenika u vjerskom životu grada: »[...] onamo dolazi mnogo svijeta u procesijama, a svake subote i uoči Marijinih svetkovina pjevaju ovdje isusovački đaci lauretanske litanije.«⁵⁵⁴ No Marijin pil samo je jedan od javnih spomenika u Varaždinu, jer je grad u poslijetridentskim desetljećima vizualno oblikovao svoj vjerski identitet umnožavajući znamenite pobožnosti. O njihovu broju početkom XIX. stoljeća svjedoči vizitacijski izvještaj zagrebačkoga kanonika i varaždinskoga arhidakona Stjepana

553 Ivan Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1886., str. 186, 191.

554 Povjesničar isusovačkoga reda, o. Miroslav Vanino prenosi riječi neimenovanoga suvremenika. Usp. Miroslav Vanino, *nav. dj.*, 1987., str. 482.



142.
Pil Presvetoga Trojstva,
Prijestolje milosti (1682.),
Varaždin.

Šoštareca iz 1808. godine. Osim Marije – koju ikonografski određuje kao Bezgrješnu – i za koju zapisuje da je »in foro gymnasii«, dakle na gimnazijskom trgu, uz tada već bivšu isusovačku crkvu, u izvještaju biskupu Maksimilijanu Vrhovcu on opisuje još osamnaest spomenika koji su varaždinske vedute pretvorili u prepoznatljivu hagiotopografiju katoličkoga grada. Javni gradski prostor Varaždina nadgledao je moćni nebeski zbor:

»[...] prvi je kip biskupa Nikole kod župne crkve. Drugi je kip sv. Ivana Nepomuka 'in ponte superiori' (na gornjem mostu), kuda se iz utvrđenog Varaždina ide preko grabe u Dravsku ulicu. Treći je kip sv. Vinka. Četvrti je opet kip sv. Ivana Nepomuka 'ad pontem inferiorem' (kod donjega mosta), kuda se iz utvrđenog Varaždina išlo u Dugi konec. Peti je kip presvetoga Trojstva 'ad portam inferiorem civitatis' (kod donjih gradskih vrata), tj. prije negoli se dođe na spomenuti most. Šesti je kip sv. Floriania 'in fossato ad villam Milichka dictam in ponte' (kod grabe, preko koje vodi most u tzv. Miličku ulicu). Sedmi je kip bezgrješnoga [sic] začeca bl. djevice Marije 'penes viam cremeterii [sic] s. Floriani' (kod ceste, koja vodi na groblje sv. Florijana). Osmi je kip sv. Ivana Krstitelja u zidanoj kapelici 'ad villam Kapronczensem' (kod Koprivničke ulice). Deveti je kip sv. Obitelji 'in fosato [sic] penes donum Marichianam' (u Grabišću kod Marićeve kuće). Deseti je veliki kip sv. Ivana Krstitelja 'in platea s. Viti' (u Vidovskoj ulici); taj je kip ukrašen

mnogim drugim kipovima. Jedanaesti je kip sv. Trojstva [142]⁵⁵⁵ 'in platea Novaki' (u ulici Novaki). Dvanaesti je kip sv. Antuna Padovanskoga 'in campo superiori' (na gornjem polju). Trinaesti se kip nalazi kod rijeke Drave. Četrnaesti je kip sv. Nikole 'in extremitate plateae Ledina' (na kraju ulice Ledine). Petnaesti je kip 'trpečega' Isusa 'penes viam regiam versus Ludbreg' (kod kraljevske ceste prema Ludbregu). Šesnaesti je kip sv. Ane 'in campo inferiori' (na donjem polju). Sedamnaesti je kip sv. Ivana Nepomuka 'in campo ad pontem Plitvicza' (na polju kod plitvičkoga mosta). Osamnaesti je kip žalosne Majke 'in campo versus Biskupcz' (na polju prema Biškupcu).⁵⁵⁶

555 Kamen, bakar, visina 485 cm, 1682. godine. Usporedi sljedeću bilješku.

556 Rudolf Horvat, *nav. dj.*, 1993., str. 282, 283. Neke skulpture preživjele su kasnija preoblikovanja javnoga prostora i njegove uloge *in situ* ili u muzejskom zaklonu. Primjerice, oštećena skulptura s *Colossus Marianus* iz 1726. godine nalazi se u lapidariju Gradskoga muzeja u Varaždinu; za skulpturalnu grupu Presvetoga Trojstva [142] u ikonografskom tipu Prijestolje milosti Anđela Horvat (1982.) piše: »Kao primjer navodim 485 cm visok pil u Varaždinu iz g. 1682. s oblom kolumnom, na kojoj je grupa

Osim navedenih javnih znamenja, kanonik Šoštarec navodi i tri križa »od kojih se jedan nalazi pred franjevačkom crkvom, drugi na polju, a treći na župnom groblju kod kapele sv. Vida«,⁵⁵⁷ dakle u jednoj jedinjoj župi, što je Varaždin tada bio, nalazila su se dvadeset i dva javna vjerska znamenja. Njima je iz crkvene unutrašnjosti poučna uloga vjerskih prikaza prenesena u zajedničke prostore gradskog života, od ulaska u grad do gradskog groblja, slijedeći tako napatuk o njihovoj koristi po odluci Tridentskoga sabora *O zazivanju, čašćenju, i relikvijama svetaca, i o svetim slikama* (1563.): »ne samo stoga što su ljudi njima upozoreni na blagodati i darove koje im je Krist podijelio, nego i zbog toga što su čuda koje je Bog izveo preko svetaca, i njihovi korisni primjeri, predloženi vjernicima; tako da oni mogu zahvaliti Bogu za te stvari; mogu urediti vlastite živote i vladanje oponašajući svece; i mogu biti potaknuti da se dive i vole Boga, i da njeguju pobožnost.«

Najpoznatiji spomenici hrvatske baštine, proslavljeni zahvaljujući važnosti urbanih sredina u kojima su podignuti, poput pila Presvetoga Trojstva na središnjem trgu Tvrđe u Osijeku koji je dala podignuti »kao zavjet zbog 'pestis Syrmienensis' 1729-1730. udova generala Petraša«,⁵⁵⁸ ili kužnoga pila koji je dva desetljeća poslije podignuo Gabriele Granici na glavnom trgu u Slavonskoj Požegi (1749.), u temeljima nose tridentsku odluku. Za osječki javni spomenik *Presvetoga Trojstva* Miroslav Vanino (2005.) naglašava kako ga je udovica generala Maksimilijana Petraša kao naručiteljica ostvarila »bez sumnje uz savjet i sudjelovanje isusovaca. Temeljni kamen blagoslovio je i položio jedan isusovac g. 1730. Pri svečanosti su u nekoliko mahova grurali topovi.«⁵⁵⁹ Državna potpora vizualnom oblikovanju pojedinih tridentskih odluka i načela pokazala se odlučujućom i u smještaju javnih vjerskih spomenika i u vrsoči odabranih umjetnika, kako naglašava Doris Baričević (2003.):

»Od stranih umjetnika koji klešu kamene kipove u Hrvatskoj ili za Hrvatsku poznati su do sada npr. gradački kipar Vid Königer svojim kipom sv. Jeronima u Čakovcu i Francesco Robba Marijom Imakulatom u Karlovcu (1730/1731), ali njihovu

Priestolje mudrosti [sic]. Taj kužni pil prenesen je u krnjem sastavu u Optujsku ulicu br. 38, gdje je i sada, zaštićen slikovitim metalnim krovčićem u obliku kišobrana.« Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj* u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *nav. dj.*, 1982., str. 261; Ivy Lentić-Kugli (1969.) i Doris Baričević (2003.) navode i neka autorska imena: »U Varažinu je brojnim radovima u drvu i kamenu dominantna kiparska ličnost Ivan Adam Rosemberger. Preporučio se gradu kamenim kipom sv. Ivana Nepomuka (1715/1716) [...] Rosembergerov nešto stariji suvremenik Ivan Pittner možda je autor kamenog kipa Marije Imakulate (1728) pred varaždinskim grobljem.« Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske* u: *Hrvatska i Europa III. Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003., str. 626. Usp. također Ivy Lentić-Kugli, *Nekoliko podataka o varaždinskim kiparima 18. stoljeća* u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 4, XVIII., Zagreb: Muzejsko društvo Hrvatske; Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, 1969., str. 7-16.

557 Rudolf Horvat, *nav. dj.*, 1993., str. 283.

558 Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 261. Naručiteljica i datacija (1730.) zapisani su na sjevernoj strani spomenika: »generals petrashII VIDVa erreXIIt CoLossVM«.

559 Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod III. Pučke misije, prekomorske misije, rezidencija Osijek, književni rad*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Hrvatski povijesni institut u Beču, 2005., str. 355.



143.
Gradski pil sv. Ivana Nepomuka
(XVIII. st.), Bakar.

djelatnost naslućujemo također kod osječkog spomenika Sv. Trojstva (1729/30), reprezentativnih spomenika sv. Ivana Nepomuka pred dvorcima u Klenovniku, Velikom Bukovcu i Zelendvoru (o. 1766) [...].⁵⁶⁰

* * *

Zalaganje habsburških vladara za gradnju spomenika potaknulo je podizanje javnih vjerskih znamenja, što u gradskom tkivu bilježe i ona primorska mjesta koja su bila izložena njihovom utjecaju, primjerice Senj, čiju je luku nadgledao kip sv. Ivana Nepomuka,⁵⁶¹ Bakar koji ga i danas čuva na visoku postamentu, nedaleko crkve sv. Margarete [143], ili pak središnji dio Istre – Gračišće, Tinjan, Pićan – koji su povijesno pripadali Habsburzima (Pazinska knežija) i do danas čuvaju kamene spomenike sv. Ivanu Nepomuku.

Iohannes de Pomuk (Pomuk, poslije Nepomuk, Pilsen, oko 1340./1350. – Prag 1393.) bio je čašćen samo u Praškoj nadbiskupiji sve dok habsburški vladari Leopold I. i Josip I. nisu potaknuli i promicali proces njegove beatifikacije i kanonizacije, okončane 1729. godine kada je proglašen svecem cijele Crkve. Ipak,

⁵⁶⁰ Doris Baričević, *nav. dj.*, 2003., str. 630.

⁵⁶¹ U opisu Senja, na zapadnoj strani luke, Pavao Tijan (1931.) navodi: »Kip sv. Ivana Nepomučkoga. Podigao je biskup Benedikt Bedeković u početku 18. stoljeća.« Pavao Tijan, *Senj. Kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu*. Zagreb: Senjski klub u Zagrebu, 1931., str. 41.

njegov kult i dalje je bio neusporedivo najmoćniji u Habsburškom Carstvu, gdje su od početaka – prvih zapisa Nepomukove hagiografije pa sve do kanonizacije, oltara nad grobom u katedrali sv. Vida u Pragu i javnih spomenika – poticatelji njegove pobožnosti bili vladajući Habsburgovci. O prepoznavanju toga utjecaja na širenje jednoga svetačkoga kulta kao dijela identiteta, svjedoči upravo sudbina bakarskoga spomenika:

»Kip sv. Ivana Nepomuka u prvo vrijeme bio je na oltaru sv. Ivana Nepomuka u crkvi sv. Margarete. G. 1804. popravio ga je gradski kapetanalni [sic] sudac u Bakru Ivan Nep. Thianich. Iznesen je iz crkve i postavljen na trg pred Gradsku kuću, gdje i danas stoji. Potporom Ivana XXII kneza Liechtensteina [sic] Društvo za poljepšavanje grada Bakra popravilo je stup i stepenice ta je na stup postavilo ploču od bijeloga mramora s natpisom. G. 1918. bačena je ta ploča u more, vjerojatno zato što se na njoj spominjalo ime jednog njemačkog kneza. Za vrijeme talijanske okupacije g. 1942. uklonjen je kip s tog mjesta, a g. 1946. restauriran je na istom mjestu i u istom obliku.«⁵⁶²

Iz istoga razloga javni spomenici Ivana Nepomuka u Dalmaciji pod venecijanskom vlašću nisu zabilježeni,⁵⁶³ a u Dubrovniku je njegov monumentalni oltar u katedrali podignut 1758. godine zalaganjem i donacijom biskupa srijemskog i savjetnika carice Marije Terezije Nikole Josipa Gjivovića iz Pelješca, koji je »u pismu iz Beča 16. listopada 1758. godine, molio senat da mu dopusti naprediti štovanje svetog mučenika Ivana Nepomuka u dubrovačkoj stolnoj crkvi gradnjom žrtvenika.«⁵⁶⁴ Svetac dakle u Dubrovnik ulazi zahvaljujući naručitelju bliskom bečkom dvoru.

Nekoliko godina prije (1750.) u Osijeku je pred crkvom sv. Mihaela postavljen »kip sv. Ivana Nepomuka, negda javno štovan u Beogradu.«⁵⁶⁵ U zapisu kroničara Austrijske isusovačke provincije, kojoj je osječka rezidencija pripadala, to »negda« se odnosi na razdoblje nakon što je Eugen Savojski osvojio Beograd (1717.), što znači da je novoosvojeni grad odmah bio dobio javni vjerski (i politički) spomenik.

562 Ivo Marochino, *nav. dj.* 1982., str. 161, 162. Rod knezova Liechtenstein još ne poznaje Ivana XXII., a donator je u naznačenu razdoblju (prije Drugoga svjetskoga rata) mogao biti najdugovječniji vladar kuće, Johann II. koji je umro 1929. godine u osamdeset i devetoj godini, nakon sedamdeset i jedne godine vladavine.

563 »U Dalmaciji mu štovanje ne bijaše rašireno, tek je u Omišu, koji se nalazi na rijeci, proglašen gradskim zaštitnikom, a štovan je u makarskoj crkvi i splitskoj sv. Filipa [...]« Cvito Fisković, *Doprinos biskupa Đivovića dubrovačkoj likovnoj baštini u: Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku XXVIII*, Dubrovnik: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnost, 1990., str. 85.

564 Cvito Fisković, *nav. dj.*, 1990., str. 81.

565 Miroslav Vanino, *nav. dj.*, 2005., str. 352.